

מנחות מא

משה שווערד

1. יד בנימין

אכן כאמור כל האחרונים הצ"ח והט"ז
והמג"א הסכימו למשמעות דברי הטור
לשיעור הטלית צע"י צ"ח תנאים גם שהקטן
מתכסה בו ראשו ורובו וגם שהגדול יולא בו
דרך ערלי וכן הסכים הגאון ז"ל צמחור
הגר"א, (יעו"ש שם) שצ"ח רא"י מהא דמדמי

2. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מא עמוד א

ג] להלכתא שצריך גם שגדול יוצא בו ערלי לשוק, צ"ע איך בזמנינו מברכין על טלית קטן שלנו, הלא אין דרך שום גדול לילך בו בשוק - ע"י ביאור הלכה (סי' ט"ז ד"ה לשוק), וחזו"א (או"ח ג. לה.).

3. תוספות מסכת מנחות דף מ עמוד ב ד"ה תכלת אין

תכלת אין בה משום כלאים ואפילו בטלית פטורה - מדקאמר ואפילו ולא קאמר אפי' בלא וי"ו משמע דבלא טלית פטורה איצטריך לאשמועינן דתכלת אין בה משום כלאים וכי האי גוונא דייק פ' טרף בקלפי (יומא מו.) אומר היה ר"מ אברי עולת חול שניתותרו עושה להן מערכה וסודרן ואפי' בשבת ומוכחא סוגיא דהתם דתרת מילי אשמעינן ואור"ת דהכא נמי אשמעינן דאפילו בלילה אין בה משום כלאים אף על גב דלאו זמן ציצית היא דלגמרי התיר הכתוב כלאים של ציצית והא דגזרינן לעיל משום כסות לילה היינו כסות שאינו מיוחד רק ללילה (ור"ת סותר פירוש שלמעלה) דכסות יום חייב אפילו בלילה וכן פרק קמא דקדושין (דף לד.) ותדע דאמרין לקמן (דף מד.) טלית שאולה כל ל' יום פטורה מן הציצית מכאן ואילך חייבת ואפי' של כלאים ואף על גב דפטור מדאורייתא דאין לחלק כיון דלגבי גברא דהוי ידיה ליכא כלאים וכן לנשים והא דאמרין (לקמן מג.) גבי הכהנים נהי דבעידן עבודה אישתראי שלא בעידן עבודה לא לא דמי כלל דהא כתיב (דברים כב) לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך לומר שבמקום גדילים תלבש שעטנז משמע דכל לבישה שרא רחמנא ועוד דבטלית שעשוי להנאתו חייב הכתוב כלאים אבל בגדי כהונה לא לביש אלא בעידן עבודה ועוד אומר ר"ת דבגדי כהונה נמי שלא בעידן עבודה שרו והכי קאמר נהי דבעידן עבודה אישתראי כלומר המיוחדים לעבודה שלא בעידן עבודה כלומר אותם שאינם מיוחדים לעבודה לא אישתראי וכן מוכח בתוספתא דכלאים דתניא בגדי כהונה ובגדי כהן גדול אין בהם משום כלאים בגדי כ"ג שיצא במדינה חייב במקדש בין לשרת בין שלא לשרת פטור וצ"ע אי לילה דומה למדינה דחייב וי"ל דחייב מדרבנן וההוא עובדא דשמעון הצדיק פרק בא לו (יומא דף טז.) דעת לעשות לה' הפרו תורתך בדרבנן נמי שייך הפרה מיהו לא משמע הכי אלא נראה טפי דחייב מדאורייתא ואין לדמות מקומות למדינה דבמדינה ליכא שום היתר ותדע דהתם לא מפליג בין שעה הראויה לשרת לשעה שאינה ראויה לשרת והא דאמרין פרק בא לו (גם זה שם) גבי בגדי כהונה שמקפלין אותן תחת ראשיהן דלאו דווקא [תחת ראשיהן] אלא שלא כנגד ראשיהן [משום כלאים היינו בהצעה דלא דמי ללבישה דשרא רחמנא] אבל גבי ציצית אין לחלק בין הצעה ללבישה ובספרי תניא כסות המיוחד ליום ולילה חייב בציצית רבי יהודה בן בבא אומר ביהוד בטלו חכמים את כסות של אשה מן הציצית ולא חייבו בטלית אלא מפני שבעלה מתכסה בו לכך נראה דכלאים בציצית שרי בין ביום בין בלילה בין לאשה.

4. רמב"ם יד החזקה הלכות כלאים פרק י

(לב) כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותרו בו אלא בשעת עבודה שהיא מצות עשה כציצית.

❖ [השגת הראב"ד - כהנים שלבשו בגדי כהונה וכו' א"א טעה בזה] שהרי אמרו ביומא בפרק בא לו כהן גדול במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר ומאי דקאמר (נמי) מפני האבנט שהוא כלאים אינו דאטו חושן ואפוד מי לית בהו כלאים

5. שער המלך על הלכות כלאים פרק י הלכה לב

כהנים שלבשו בגדי כהונה וכו'. עיין במ"ש הראב"ד ז"ל בפ"ה מהלכות כלי המקדש [ה"ב] ובמ"ש מרן שם, ועיין בספר בתי כהונה למורינו הרב ז"ל חלק בית ועד דף ס"ב מה שהאריך בזה, וכלל דבריו, שדעת הראב"ד ז"ל דכי אשתרו כהנים כלאים לגבייהו, לא הותר אלא בשעה שראויה לעבודה, שהוא יום, ולא לילה, וז"ש בערכין ג' ע"ב] נהי דאשתרי כלאים לגבייהו הני מילי בעידן עבודה, כלומר בשעה שראויה לעבודה, יע"ש, והנראה דאשתמיט מיניה מ"ש הראב"ד ז"ל, הובאו דבריו בספר תמים דעים בהשגותיו על הרז"ה ז"ל בשמעתין [נדפס בש"ס שלפנינו דף ז' ע"ב מדפי הרי"ף], שכתב כן משם יש אומרים, והוא ז"ל דחה דבריהם, וכתב דלילה נמי עידן עבודה מקרי, שהרי אברים ופדרים קרביין כל הלילה, יע"ש, ולכן הנכון שדעת הראב"ד ז"ל כדעת ר"ת שכתבו התוס' במנחות דף מ' ע"ב ד"ה תכלת ובפרק כל הבשר דף ק"י ע"ב ד"ה טלית שאולה, יע"ש, ודוק:

6. ספר שאגת אריה - סימן כט

... הנה מצינו להרמב"ם שכתב בספ"י מהל' כלאים (הל' לב) כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותר בו אלא בשעת עבודה שהיא מצות עשה כציצית. וכן כתב בפ"ה מהל' כלי המקדש (ה"א וי"ב) בגדי כהונה מותר ליהנות בהן, לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה, חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנז, אסור לכהן הדיוט ללבוש אלא בשעת עבודה ע"כ. וכתב עליו הראב"ד בהל' כלאים, טעה בזה שהרי אמרינן במסכת יומא פרק בא לו כהן גדול (סט, א) במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר, ובהל' כלי המקדש כתב על דברי הרמב"ם לא מחזור מן הגמרא הכי אלא כל היום מותר במקדש ע"כ. ובאמת אין זה השגה דהא דקאמר הש"ס במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר, לאו אאבנט קאי ומשום כלאים, אלא אבגדי כהונה קאי, וקא משמע לן דבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן ולבר מאבנט, די"ל דאסור שלא בשעת עבודה משום כלאים וכדברי הרמב"ם:

ואין להביא ראיה נמי לדברי הרמב"ם מהא דאמרינן בפ"ק דמנחות (ה, ב) דתנאי התם כשהוא אומר מן הבקר למטה שאין תלמוד לומר אלא להוציא את הטרפה, והלא דין הוא מה בעל מום שמותר להדיוט אסור לגבוה, טרפה שאסורה להדיוט אינו דין שאסורה לגבוה כו', ואם השבחה כשהוא אומר מן הבקר למטה שאין ת"ל להוציא את הטרפה, ואמרינן מאי אם השבחה, ואמר רב אדא בר אבא משום דאיכא למימר כלאים תוכיח שאסורין להדיוט ומותרין לגבוה, כלומר בבגדי כהונה, ופריך מה לכלאים שכן הותרו מכללן אצל הדיוט בציצית, ומשני אטו ציצית צורך הדיוט הוא, מצוה היא, ודחי אלא מה לכלאים שמצוותן בכך. ואי כדברי הראב"ד שכלאים בבגדי כהונה הותרו לגמרי אפילו שלא לצורך עבודה, א"כ מאי קאמר מה לכלאים שמצוותן בכך הרי אפילו שלא במקום מצוה הותר לגמרי בבגדי כהונה. (וכן יש להקשות לר"ת שפירש דכלאים בציצית שרי לגמרי אפילו שלא במקום מצוה, כגון בלילה או לנשים וכמו שאכתוב לקמן בס"ד):

וי"ל דמ"מ גבי עבודה לא הותר שלא במקום מצוה אלא משום מיגו דהותר במקום מצוה הותר נמי שלא במקום מצוה, והרי במקום מצוה שהוא עיקר הגורם להתיר נמי שלא במקום מצוה מצוותו בכך, משא"כ גבי טרפה שלעולם אין מצוותו בכך, שהרי איפשר בכשרה...

7. רמב"ם יד החזקה הלכות ציצית פרק ג

(ט) ומותר להכנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ נפסקו לו חוטי לבן או תכלת וזורקו באשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה ואסור למכור טלית מצויצת לכותי עד שיתיר ציציותיה לא מפני שיש בגופה קדושה אלא שמא יתעטף בה ויתלוה עמו ישראל וידמה שהוא ישראל ויהרגו נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הציצית מן התורה ומדברי סופרים שכל קטן שיועד להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות ונשים ועבדי שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן בלא ברכה אין ממחין בידן טומטום ואנדרוגינוס חייבין בכלול מספק לפיכך אין מברכין אלא עושין בלא ברכה.

❖ [השגת הראב"ד - נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה כתב הראב"ד ז"ל א"א דוקא בציצית שאין בה כלאים ויש שחילק ואומר אף בברכה ואומר שגם הברכה רשות ומביא סעד לדבריו מפ"ק דקידושין מדרב יוסף דאמר מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא ואם איתא דמאן דלא מיחייב לא חזי לברוכי א"כ איסורא קא עביד דאיהו בברכה קא עביד להו דאי בלא ברכה מאי יומא טבא איכא עכ"ל]:

8. תוספות מסכת מנחות דף מא עמוד א ד"ה חדא מכלל

חדא מכלל דחבירתא איתמר - פירש בקונט' בתרייתא מכלל דקמייאת ואיפכא נראה דבתרייתא משמיה דשמואל קאמר לה.

❖ שטמ"ק אותות א', וב'

9. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מא עמוד א

ת"ר טלית כפולה חייבת בציצית ור' שמעון פוטר:

א] סיבת הפטור לר"ש: [1] רש"י ורגמ"ה מפרשים סיבת הפטור לפי שאם תפשט נמצאת הציצית באמצעיתה, [2] והנימוקי יוסף מפרש משום שארוכה מאד כשתים ואין ראוי ללבושה אא"כ כופלה, לכך הוי כבגד שאינו ראוי ללבישה.

❖ ונפק"מ בין הטעמים כתב הט"ז (י. ז.) האם חייב לר"ש להטיל עכ"פ על הכנפות הפשוטים, דלרש"י חייב ולנימוק"י עיקר טלית זו פטורה...

10. קהלות יעקב

ורמז לי חזקו עילויי כפילה כו' א"ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא אחא שדיי איכסי גלימא אחרייתא א"ל מי סברת חוצת גברא הוא חוצת עלית הוא זיל רמי לה [ליתא לעלית זו בכנפותי הפשוטים] ע"כ הסוגיא [ורצ"נ סובר ליתא חוצת גברא הוא] וע"ש.

והנה צהא דר"ש פוטר פירש"י ז"ל לפי שאם תפשט נמצאת ליתא באמנעיתא. ולפ"ז הא דר"ש פוטר היינו שבמקום הכפל פטור מלייתא שאין זה כנף וא"כ רצון דמחייבי היינו דמחייבי ליתא במקום הכפל שהרי על מה דרצון מחייבי אחא ר"ש לאפלוגי, וכיון דפליגי אי חייב ליתא במקום הכפל ודאי קו"ל כר"ש כדמבואר בעובדא דרצ"נ דא"ל רבה דר"ה דלאו היינו כנף דכתב באורייתא. וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"א מלייתא שאין מטילין ליתא במקום הכפל וכתב הב"י שזהו משום שפסק כר"ש מכה עובדא דרצ"נ כו"ל.

וכתב הב"י דגם ר"ש לא פטר אלא במקום הכפל אבל בכנפים הפשוטים ודאי צריך לעשות ליתא דאע"פ משום דכפלה איפטר לה וכו' והד"מ כתב דמלשון פוטר שאמר ר"ש לא משמע כהב"י ובודאי הלשון מוכיח דר"ש פוטר לגמרי דאי רק במקום הכפל פוטר ומחייב בכנפות הפשוטים ורצון דמחייבי בכנפים הכפולים ודאי דפטרי כנגדן בהפשוטים [דיותר מדי ליתא ליכא] א"כ מהו לשון ור"ש פוטר הלא שניהם מחייבין רק הת"ק מחייב במקום הכפל ור"ש מחייב בקרנות הפשוטים, ובודאי ע"כ לשון ור"ש פוטר משמע דפוטר לגמרי כהד"מ [אבל טעמא צעי דלמה יפטור לגמרי מלייתא הא כיון דבמקום הכפל לאו היינו כנף דכתב באורייתא א"כ הכנפים שלי הם קרנותיו הפשוטים והרי אית לי די כנפות פשוטים ולמה יפטור לגמרי.

ואפשר דזהו ע"פ המבואר בש"ע סי' י' בסופו דמלבושים שבמארים

הנקראים גוחאש וכו' אע"פ שיש להם די כנפות פטורים מן הלייתא והוסף הרמ"א ז"ל דה"ה מלבושים של גלילות אשכנז וספרד הואיל ואין כנפיהם עשויין שיכיו שנים לפניכם ושנים לאחריהם מכוונים זו כנגד זו עכ"ל. וטעמא דמלתא מבואר דר"מ ע"פ המבואר בסי' ח' [והוא מדברי בעל העיטור ז"ל וברוקח ז"ל] צסדר העטיפה דמחזיר שני ליתא לפניו ושני ליתא לאחוריו כדי שיכא מסובב צמלות ויש לזה מקור במדרש ע"ש דר"מ וענינו שיכא מסובב בלייתא בארבע פינות הגברא וכלשון החוס' ערכין ד"צ ע"צ ד"ה הודע להטעם צ"ס רבינו יוסף ע"ש ז"ל שנותן ליתא אחד מלפניו ואחד מלאחוריו מימין וכן לשמאל עכ"ל. וכי הד"מ דתפסו בעולם שאם אין הבגד ראוי לעיוף כזה שיהיו הלייתא שנים לפניכם ושנים לאחריהם פטורין מלייתא וי"ל דזהו נמי טעמא דר"ש דפוטר גם בכנפות הפשוטים לפי דכשהטלית כפולה אין ארבע כנפות שלו משמשות אלא כשני כנפות [ובשני כנפות פשוטים ודאי חייב לכו"ע כדפירש רש"י ז"ל בד"ה איפשיט] וא"א בשני כנפות לעשות עיוף הני"ל שכתבו הראשונים. ולפ"ז יורי לנו מדברי ר"ש [שפוטר גם כנפות הפשוטים לדעת הד"מ] ראי הגויס למה שנהגו בעולם שלא לעשות ליתא בצגדים שא"א לעשות צהם עיוף שיהיו הלייתא בדי פינות הגברא אשר באמת הדברים תמוהין למר כן בלא יסוד צרור ולצעל ממאור דאורייתא ויסוד זה דלריך שיכא ראוי לעיוף הגברא לא הראו מקורו רק ממשמעות המדרש וכבר פסק הפרמ"ג דלכא"ל כל דברי המדרש אינו אלא לכתחילה ולא לעיכובא [עי' כאן בציאור הלכה] ולמשמעת יש לנו יסוד לזה מהש"ס מדברי ר"ש וככל הני"ל.

סימן כד

בענין טלית כפולה

דמ"ד ט"ר עלית כפולה חייבת בציצית ור"ש פוטר כו' רבה דר"ה איקלע לצי דרצ"נ חזוי דהוי מוכסי עלית כפולה

11. חידושי בתרא

תרצ"ז מא. מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית הוא. יש מקשים דאי ציצת חובת טלית הוא היאך איכא היתר כלאים בציצית, והא מקיים העשה בלא הלבושה, ובעינן יו"ט תירץ דאי אינו יכול ללבוש הו"ל אינו ראוי ללבושה וא"כ לעולם בעינן להדחייה כדי שיתיה הבגד ראוי ללבושה עכ"ד, ולכאורה כל פעם הדחייה הוי המצוה (קיום המצוה דוחה הלאו), והכא אין הדחייה להמצוה ורק

12. שפת אמת על מנחות דף מא/א

שם שאני חסידים דמחמרי אנפשיהו. צ"ע מה מקום להחמיר בזה אי חובת גברא הוא וגם לא נמצא בפוסקים שירא שמים יחמיר בזה. ונ"ל דמחמרי ליתן ציצית מיד שמא ישכחו וילבשו הטלית בלי ציצית. אבל להחמיר לעשות ציצית בכלי קופסא אין טעם לזה:

13. בן יהוידע על מנחות דף מא/א

קטינא קטינא. הא דקראו בשמו ולא עוד אלא שכפל שמו, נ"ל בס"ד כי האדם ביום הוא גדול במצות ובלילה קטן במצות, כי רוב המצות אינם נעשים אלא ביום דוקא ולא בלילה, ומכללם היא מצות ציצית, ולכן אמר לו אתה שפוט עצמך מן הציצית גם ביום נמצאת אתה קטינא ביום וקטינא בלילה:

14. תוספות מסכת מנחות דף מא עמוד א

ענשיתו [אעשה - כי האי] [שאין אדם חייב] לקנות טלית המחוייב אם אין לו אבל עשה גמור אפילו בית דין שלמטה היו מכין אותו עד שתצא נפשו.

15. יד בנימין

בתום ד"ה ענשיתו אעשה, כי האי שאין אדם חייב לקנות כו' אצל עשה גמור אפי' צ"ד שלמטה היו מכין אותו וכו' עכ"ל. נ"צ ונשטמ"ק אות ו' כתב דדוקא במלוא הקבועה מכין אותו אצל ציצית אין זמנו קבוע לא ענשו אעשה כי האי.

16. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מא עמוד א

א"ל ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן: א/ כלומר בעידן ריתחא בעלמא היה לצדיקים להגן על הדור בתפילתן ומצוותן והיה להם להרבות במצוות כדי לזכות דורו, ולא טעדיקי למפטר עצמן ממצוות, וע"כ ראוי להם ליענש על כך - מהרש"א ח"א. ובבית הלוי (ח"ב דרוש י"א) מבאר דאין הכוונה רק שחסר לו זכות המצוה להגן, אלא דכיון שהמנהג ללבוש בגד חייב בציצית וזה משנה המנהג להיפטר מהמצוה, הרי הוא בגדר חוטא ומואס במצוות וראוי להיענש.

ב/ אף דסוגיין מיירי בציצית מ"מ הא דעונשין אעשה בעידן ריתחא הוא גם בשאר עשין - כן משמע מהריטב"א ר"ה טז: (ד"ה מ"ט). וכן איתא בחרדים בהקדמה למצוות סי' ב' (רפ"מ רוזנבוים שליט"א), וכן משמע במהרש"א הנ"ל, וכן איתא בענף יוסף על ע"י. ובעיון יעקב על ע"י כתב דמשה רבינו נענש על שהתאחר במילת בנו [נדרים לב.], לפי שהיה בעידן ריתחא שרתח עליו הקדוש ברוך הוא על סירובו בשליחות לפרעה.

17. מהר"ל חדושי אגדות על מנחות דף מא/א

אין בעידן ריתחא. פי' אע"ג (שמצות) [שבטיל מצות] עשה, היינו שאינו קונה מעלה ומדריג' יותר, ואין דומה למצות לא תעשה כי מצות לא תעשה שחוטא ועושה מה שאין ראוי לעשות. ודי בזה כאשר אינו מקיים העשה שאין הש"י נותן לו שכר בעולם הבא, אבל לענוש אותו כאשר אינו מקיים מצות עשה דבר זה אין ראוי. ועל זה אמר בעידן ריתח' שמדת הדין הגמור שולט בעול', הקב"ה מעניש אף על מצות עשה, מפני שהיה לו לקנות מעלה, ואל דבר זה נברא האדם שיקנה תמיד מעלה יותר ולפיכך מעניש ליה על דבר זה:

18. מהרש"א על מנחות דף מא/א

גמ' א"ל ענשיתו אעשה כו'. פירשו בתוספות אעשה כי האי כו' אבל עשה גמור אפילו ב"ד של מטה מכין אותו כו' עכ"ל הכי מוכח בפרק הכונס דדין שמים חמיר טפי מדין אדם דכמה דברים חשיב שם דחייב בדיני שמים ופטר מדיני אדם. ושאל' המלאך בעידן ריתחא ענשין כו'. ר"ל בעידן ריתחא בעלמא היה לצדיקים להגין על דורן בתפלתן ובמצותן וע"כ יש להן להרבות במצות כדי לזכות דורן בכך ולא טעדיקי למפטר נפשיהו ממצות וע"כ ראוי לצדיקים כמותם ליענש על כך וק"ל:

19. דף על הדף מסכת מנחות דף מא עמוד א

וראה בפתח עינים לרבינו החיד"א על שבת (כ"ה ב) בהא דא' שם בר"י בר אילעי שהיה מתעטף בע"ש בציציתו, והיה דומה למלאך ה' צבקות, שהביא בשם המהרש"א דהיינו, כיון דחזינו בגמ' מנחות הנ"ל דמלאכים מקפידים על מצות ציצית, וע"ש בחיד"א מש"כ להקשות בזה, ובבעל הטורים (פר' שלח) מביא מהפסיקתא רבתי (פרק ט"ו): אמר הקדוש ברוך הוא אני רוצה שתהיו מעוטפים כמלאכים לבושי הבדים ע"כ, וי"ל דג"כ הרמז בענין המלאכים הוא כהנ"ל בדברי המהרש"א. (וכעין זה גם ברוקח כאן ע"ש). (פרדס יוסף החדש פר' שלח)

20. תוספות מסכת מנחות דף מא עמוד א

הכי קאמר ליה טעדיקי למפטר נפשך מציצית - ומ"מ אי לאו חובת גברא לא שייך למיענש עליה כיון דלית ליה ובקונטרס גרס אלא ומשמע דלא מוכח מיד.

❖ שפת אמת על מנחות דף מא/א

בתוס' ד"ה ה"ק כו'. כוונתם דבמצוה שבגופו ודאי שייך למהדר אחריו להשלים גופו בכל המצות אבל אי חובת טלית היא אין סברא שיהא מוטל עליו ליקח טלית כדי לקיים בהטלית המצוה כמו דלא מצינו שיהא חייב לקנות שדה כדי להפריש תרומות ומעשרות וכדומה (גם י"ל הוכחת הגמ' דאי חובת טלית מאי קאמר המלאך טעדיקי למיפטר כו' דילמא יש לו בביתו טליתות מצויצות. אבל אי חו"ג הוא הי' לו ללבוש אותם ושפיר קאמר):

21. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מא עמוד א

הכי קאמר ליה טעדיקי למיפטר נפשך מציצית:

לחייב עצמו במצות עשה:

מבואר כאן שאדם חייב לעשות השתדלות לחייב עצמו במצוה, אך האם דוקא בשיש לו, או אף כשאין לו צריך לחזור ולקנות ולהתחייב - בתוס' פסחים ק"ג: (ד"ה ואין) הוא מחלוקת תירווצים. וז"ל הר"י בשערי תשובה (שער ג' אות כ"ב) "וגם כי אין מצות ציצית זולתי על מי שיש לו בגד אשר לו ד' כנפות, ואם אין לו בגד כזה אינו חייב לקנותו, ואף גם זאת אמרו ז"ל כי ענוש ייענש לעיתות בצרה על דבר אשר לא חמד בלבבו יפי המצוה ושכרה" וכו'. ודעתו מבוארת דגם מי שאין לו צריך לקנותו כדי שלא ייענש בעידנא דריתחא.

אכן תוס' ערכין ב: (ד"ה הכל חייבין בציצית) נקטו בפשיטות דאם אין לו טלית אינו מחוייב לקנות, ובסוגיין היינו דוקא באותן הימים שכל הטליתות היו של ד' כנפות, ויש עונש לאותו שמשנה ליפטר, וכ"כ מרדכי בשם תוס' שאנץ, ומסיים דמ"מ מצוה מן המובחר הוא הציצית ומתן שכרה מרובה, וכע"ז איתא בתו"י שבת לב:, וכ"כ הטור (ריש סי' כ"ד) דאע"פ שאין אדם חייב לקנות טלית בת ד' כנפות מ"מ טוב ונכון להיות כל אדם זהיר וזריז במצות ציצית וכו', כי עיקר מצותה על זכירת המצוות ובכל שעה ובכל רגע צריך לכך.

22. יד בנימין

שם בגמ', ושון שלא יציא אפי' אמה על
אמה ממקום אחר וזה תכלת וכו'. (פי'
דעל כנפי צגדיהם כתיב וכנף זה לא הי' מצגד
זה צשעת עשי'). והנה לשי' רש"י שמפרש
דמחלוקת ר"מ ורבנן הוא אי חיישי' שמא
ישמיר מחוט התפירה ויקחנו לשם לינית כו'
קשה לשון הגמ' "ושון" כו' דאין זה ענין
לפלוגתא דפליגי בגזירה שמא ישמיר ואילו
הכא מה שלא יציא אמה על אמה כו' ענין
אחר הוא וכמו שהקשה צ"ק רן אורה", וכבר
הקשה כן צשטמ"ק אות י"א.

23. חידושי בתרא

שת) מא. ושון שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה. ופרש"י וז"ל מתיר
ציצית מטלית אחרת ותולה בה דהכא ליכא ולא מן העשוי דהא צריך לחזור
ולכורכה ולתקנה כאן כבתחילה ע"כ. יש מקשים דפשיטא דכשר כה"ג ומאי
קמ"ל בזה. דהיינו לולי סוף דברי רש"י, י"ל דזה גופא קמ"ל ברייתא דמתירין
מבגד לבגד כשמואל ולא כרב (מא:)), אבל מה חידוש יש כאן דאין חסרון
דתעשה ולא מן העשוי כשצריך לחזור ולכורכה ולתקנה כאן כבתחילה. ולכאורה
ה"א דזה גופא טעמא דרב שלא להתיר מבגד לבגד, משום דכתיב ועשו להם
ציצית על כנפי בגדיהם, שבשעת הטלתם בבגד יעשו לציצית, ולא שיחול שם
ציצית עליהו קודם הטלתם בבגד זה וזהו החסרון דתעשה ולא מן העשוי, קמ"ל
ברייתא דכיון דצריך לחזור ולכורכה ולתקנה כאן כבתחילה, אין סברא שזו
טעם האיסור להתיר מבגד לבגד, דכיון דמתירה מבגד ראשון נתבטל שם ציצית
מיניהו, ושוב געשו לציצית כאילו בפעם ראשונה כשמטילן בבגד שני, ואין
חסרון הכא דתעשה ולא מן העשוי. אלא טעמא דרב הוא כדפירשו תוס' מא: ד"ה
רב אמר אין מתירין.
ועי' סימן הבא דלרשב"א ז"ל יש חידוש גדול שבשאר הציציות אין
חסרון דתעשה ולא מן העשוי, ולא כרש"י דהחידוש בהאי תכלת שמביא.

24. שטמ"ק אות א'

❖ איזהו מקומן מסכת מנחות דף מא עמוד ב

ובלבד שלא תהא מופסקת - פירש"י שיהא כל חוטיה שלימין, ותמהו תוס' ונימוק"י מאי קמ"ל בזה,
וביארם המפרשים (שטמ"ק אות א', ב"י ריש סי' ט"ו, מעדני יום טוב אות ש', ברה"ז, ריעב"ן) דקמ"ל
דאף דבעלמא גרדומי ציצית כשרין (לעיל לח:), הכא חשיב כתחילת הטלתן דבעינן שלימין.

אולם הב"י הנ"ל לא ניחא ליה בפירוש זה, ותמה דא"כ למה לא כתבו הרמב"ם ורבינו ירוחם דין זה. וברגמ"ה פירש באופן א"ו ז"ל "ובלבד שלא תהא מופסקת ראשי החוטין אחר שתלאן אלא קודם שתלאן שכך דינו", עכ"ל.

25. רש"י מסכת מנחות דף מא עמוד ב ד"ה דילמא אי

דילמא אי בלאי - הא דקתני שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה ולא חיישינן לבזיון דמבזה לה לטלית ראשונה דנתבלה דאין ראוייה לציצית קאמר דמתיר ממנה הציצית.

❖ שטמ"ק אות ט'

26. שטמ"ק אות ב'

27. תוספות מסכת מנחות דף מא עמוד ב ד"ה רב אמר

רב אמר אין מתירין - ואפי' למ"ד חובת גברא סבר רב דאין לבטל מצות הטלית כדאשכחן במזוזה בסוף השואל (ב"מ קב.) שנענש אותו שנטל המזוזה ואף על גב דחובת הדר היא ושמאל דאמר מתירין אף על גב דקסבר חובת טלית היא דהא שמואל מחייב לעיל כלי קופסא כיון דאין לו אלא כדי טלית אחת טוב שיתן באותה שהוא חפץ להתעטף בה ולא דמי למזוזה.

28. דף על הדף מסכת מנחות דף מא עמוד ב

בגמ': איתמר, רב אמר אין מתירין מבגד לבגד וכו'. מביא כאן בספר כלי גולה (ע' שנ"ב): כתבו בתוס': ואפילו למ"ד חובת גברא, סבר רב דאין לבטל מצות הטלית, כדאשכחן במזוזה בסוף השואל (ב"מ קב א) שנענש אותו שנטל המזוזה, ואף על גב דחובת הדר היא וכו'. הנה לכאורה אפשר לחלק, דשאני מזוזה שהיא להציל מן המזיקין, ע"כ מובן שהוא נענש על שגורם שחבירו יהיה נענש, כדמצינו בתפילה דנענש זה שעוזב את בית הכנסת ואינו ממתין על חבירו [בכרות ה' ב], ובאמת ראיתי בתוס' שבת [ע' בתוס' שם כדי ד"ה רב] שכתבו כן (ולא הביאו ראיה).

ואפשר לומר דכאן הוא בזיון לטלית שהיא גופה מצוה חוץ ממצות ציצית, ועי' ברש"י עה"ת (בראשית ט' כ"ג) דשם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של מצוה וכו', והקשה הרא"מ הא אמרו חז"ל שבזכות אב מחוט ועד שרוך נעל זכו לחוט של תכלת, וכתב בכלי יקר שם (על דברי הרא"מ) ונראה דלא קשה מידי, כי בזכות כסוי שמלה זה, זכו לשמלה, ובזכות חוט זכו לחוט וכו', זת"ד בקיצור.

מעתה מובן שפיר למה ס"ל לרב דאין מתירין מבגד לבגד, ולא אמר כן אין מסלקין מזוזה מבית לבית, היינו דגוף הטלית הוא מצוה וממילא מבטלין מן הטלית המצוה, דודאי טלית בלי ציצית אינו כלום, דהא אסור ללבשו בלי ציצית (ומה גם לשיטת הר"י ט"ס דס"ל דאסור ללבוש הבגד בלי ציצית ולא כשיטת המרדכי דס"ל דמותר, ועי' בהגהות הג"מ שמעלקא טויבש כאן בע"א), א"כ עדיף כאן ממזוזה, דשם אין בזיון לבית שאינו של מצוה, משא"כ לטלית דיש לנו קרא מיוחד דיש בו מצוה, ע"כ מובן שפיר סברת רב דאין מתירין מבגד לבגד, אפילו למ"ד דמצות ציצית היא חובת גברא, דמ"מ הטלית הוא מצוה, ואין לבזותו, ורב חייש לבזיון הטלית, ולא לבזיון הציצית. ועי' בה' הרד"ל ז"ל.

29. תוספות מסכת מנחות דף מא עמוד ב ד"ה בית שמאי

בית שמאי אומרים ארבע - פירש בקונטרס הפתיל יהא ארבע נמצא הגדיל שנים ורבינו תם פירש דאגדיל קאי והענף שמנה הרי שנים עשר וכן אנו נוהגין וכן משמע בספרי בפרשת כי תצא גדילים למה נאמר לפי שנאמר ועשו להם ציצית שומע אני יעשה חוט א' בפני עצמו ת"ל גדילים כמה גדיל נעשית אין פחות משלשה חוטין כדברי בית הלל ובית שמאי אומרים מארבע חוטין של תכלת וארבעה של לבן על ארבע ארבע אצבעות משמע דאגדיל קאי והקונטרס נמי פירש כן בל"א פרק על אלו מומין (בכורות דף לט:) וכן יסד רבי שלמה ספרדי המשולשל יהא נפשל כדי אצבעות ארבע ונפשל קורא הגדיל כמו מפשילין חבלים לתוכן פרק אלו הן הגולין (מכות דף י.) וכמו אין מפשילין חבלים לתוכן דבפ' בני העיר (מגילה דף כח.).

א. תוספות מסכת בבא בתרא דף עד עמוד א ד"ה פסקי חדא

פסקי חדא קרנא דתכלתא - משמע הכא שיש ציצית למתים ויש לדחות שהיו נכנסין מחיים בקבר כדאמר במדרש שכל ערב תשעה באב היו הולכין כשהן חיים לתוך קבריהם והיה בת קול יוצאת ואומרת הבדלו החיים מן המתים אבל יש להביא ראיה מפרק התכלת (מנחות דף מא.) דאמר שמואל כלי קופסא חייבין בציצית ומודה שמואל בזמן כשעשאו לכבודו פירוש לתכריכים וההיא שעתא ודאי רמינן להו וכן יש במדרש למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית לומר לך שהמתים חייבים בציצית וקשה דאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות דף יח.) רבי חייא ורבי יונתן הוו קא שקלי ואזלי בבית הקברות הוה שדיא תכילתיה דרבי יונתן אקיבא א"ל רבי חייא דלי כנפך שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו ואי יש למתים ציצית מאי מחרפין אותנו דקאמר וי"ל דאע"ג דיש להן ציצית מ"מ מחרפין אותם שמראין עצמן שהן חייבים והמתים פטורים כדאמר (שבת דף ל.) כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות אבל קשה על המנהג שנוהגים להסיר ציצית מטליתות של מתים ואר"ת ששמע מזקני לוט"ר לפי שציצית עדות הוא שקיים כל התורה דציצית עולה ת"ר וח' חוטין וה' קשרים הרי תרי"ג ועכשיו שאין חשובין כל כך הרי הוא כאילו מעיד עדות שקר וה"נ דרשינן במדרש ועשו להם ציצית לדורותם לדור תם ואור"י דבימיהם היו כולן מקיימין מצות ציצית לפי שהי' לכולן טליתות של ד' כנפות ולכך היו עושין להן אף במותן אבל עתה שאין לכולן בחייהן אין לעשות במותן אפי' מי שהיה לו בחייו שלא לבייש את מי שאין לו וכענין זה מצינו בפרק בתרא דנדה (דף עא.) בראשונה היו מטבילין כלים ע"ג נשים נדות מתות התחילו חיות מתביישות כו' ועוד דאנו סומכין על מסכת שמחות (פי"ב) דאמרינן אבא שאול בן בטנית צוה את בניו קברוהו תחת מרגלותיו של אבא והטילו תכלת מאפיליוני פירוש מטליתו ויש לגרוס התירו מדקאמר מאפיליוני ורבינו חיים כהן צדק פירש דאנו קיימא לן כרבי יוחנן דאמר (נדה דף סא:) מצות בטלית לעתיד לבא וההיא דמנחות איירי אליבא דשמואל דאמר אין בטליתות ולכך צריך שיהא לו ציצית דעתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם ואם יסירו לו הציצית במותו נמצא שלעתיד יעמוד בלא ציצית והמדרש נמי אתי כשמואל וההיא דלקמן יצתה בת קול ואמרה דביתהו דרבי חנינא בן דוסא עתידה למישדא בה תכלת לצדיקים לעתיד לבא אתיא נמי כשמואל ועוד אומר ר"י דהכי פירושן דההיא שעתא ודאי רמינן להו היינו שמשמין בו ציצית ומסלקים אותו מיד להודיע שקיים מצות ציצית לפי שהבגד חדש ולא הושם בו ציצית מעולם צריך להשים בו וכן נוהגים בארץ אשכנז להשים ציצית בטלית של מת שיהא ניכר שקיים מצות ציצית ומיד מסירין.

ב. שערים מצויינים בהלכה

פסקי חדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו. עי' בתוס' אי מלבישין ציצית למתים, או לא, ולבסוף הביאו ממס' שמחות (פי"ב) דמבואר דמסירין הציצית מטליתו, וע"ז סומכין בזמנינו. וכ"כ התוס' במס' שבת (כב. ד"ה רב אמר) דהמנהג שמסירין הציצית מן המת. וכ"כ התוס' במס' פסחים (מ:) דאנו סומכין על מס' שמחות, דבכמה דברים אנו מניחין גמרא שלנו וסומכין על הספרים החיצונים, כגון מס' שמחות ומס' סופרים, והביאו ראיה דבמס'

ג. שו"ע יו"ד סימן שנא - דין כלאים וציצית למת:

(ב) אין קוברין את המת אלא בטלית שיש בו ציצית: הגה - וי"א דאין צריך ציצית (טור בשם י"א). ונהגו לקברו בציצית, אך שפוסלין תחלה הציצית, או כורכין אחד מן הכנפות:

ד. ערוך השולחן יורה דעה סימן שנא סעיף ב

...ומה שאין אנו נוהגין כן לפי שבזמן הש"ס היו כולם זהירים במצוה זו הוה לועג לרש אם לא עשו להם ציצית משא"כ עכשיו היו להיפך לועג לרש ע"ש והביאו משמחות [פ"ב] שאבא שאול צוה להתיר ציציותיו מטליתו ע"ש:

ה. ערוך השולחן יורה דעה סימן שנא סעיף ג

ועכשיו המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל שנושאין המת בציצית וקודם שמניחים אותו בקבר נותקין ציצית אחת מהד' ציציותיו ויש שנהגו לנתוק אותה בבית קודם הוצאתו לקבורה אבל טוב יותר לנתקה קודם הקבורה ושמעתי בבירור על שני גדולי הדור אחד צוה אחד מתלמידיו שיקברו אותו בכל ציציותיו ואותו תלמיד כשהגיעו להלבשת תכריכיו חש במיעיו ויצא חוץ ואותם שהלבישוהו לא ידעו מזה ונתקו אחת מהציציות כנהוג ותיכף נכנס אותו תלמיד והתחיל לצעוק ואמרו הגדולים שהיו שם שזהו אות מן השמים לבלי לשנות והשני כשהניחוהו בקבר עם כל הציציות נסתבכה אחת מהציציות ביתד שבתוך הקבר וניתקה מעצמה וראו בחוש שמן השמים גזרו כן [הראשון היה הגר"א ז"ל והשני היה החסיד מוהר"ז ז"ל מהוראדנא בעל יסוד ושורש העבודה שצוה ג"כ להניחו בכל הציציות]: